

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการและรูปแบบบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล จังหวัดกาฬสินธุ์” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ที่เน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นเครื่องมือใช้เทคนิคการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และใช้การอภิปรายในการประชุมกลุ่มใหญ่เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและหาข้อสรุปที่เป็นฉันทามติ ผู้วิจัยได้เลือกตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นพื้นที่ในการวิจัย เนื่องจากเป็นชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการสนับสนุนการขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์ ยกย่องเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านสวัสดิการชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์ ประจำปี พ.ศ. 2554 ซึ่งมีคณะกรรมการที่เข้มแข็งทั้งระดับหมู่บ้าน ตำบล มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง สามารถถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนอื่น ๆ ที่มีความสนใจเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่า รูปแบบและแนวทางในการบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนของตำบลบัวขาว จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกองทุนสวัสดิการชุมชนในตำบลอื่น ๆ ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ให้มีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 บริบทชุมชนและกองทุนสวัสดิการชุมชนของเทศบาลตำบลบัวขาว

ตำบลบัวขาว เดิมมีชื่อว่า “บ้านหนองบัวขาว” เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่มีหนองน้ำและมีดอกบัวตามหนองน้ำ จึงเรียกว่า “ตำบลบัวขาว” มาจนถึงปัจจุบัน ตำบลบัวขาวได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542 เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 ปัจจุบันเป็นเทศบาลขนาดกลาง มีประชากรทั้งสิ้น 11,785 คน แยกเป็นเพศชาย จำนวน 5,813 คน และเพศหญิง จำนวน 5,972 คน จำนวนครัวเรือน 3,755 ครัวเรือน แบ่งเขตการปกครองระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ออกเป็น 8 ชุมชน มีผู้นำที่เป็นทางการในการปกครองหมู่บ้านและดูแลสมาชิกในชุมชน ได้แก่ กำนันตำบล ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการชุมชน ด้านการศึกษา มีสถาบันการศึกษาในระดับอาชีวศึกษา จำนวน 1 แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 2 แห่ง โรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 5 แห่ง โรงเรียนระดับอนุบาลและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 3 แห่ง ด้านการศาสนา ประชากรทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ จึงมีวัดและสำนักสงฆ์

ในพุทธศาสนาระบายอยู่ทั่วไปในเขตเทศบาล จำนวน 5 แห่ง ด้านการสาธารณสุข ในเขตเทศบาล มีหน่วยงานที่ดำเนินการด้านสาธารณสุขในเขตเทศบาล ได้แก่ โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช กุณินารายณ์ และคลินิกอีก 4 แห่ง ด้านเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป รองลงมาประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม เนื่องจากเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและความเจริญที่สุดของอำเภอกุณินารายณ์ ด้านกองทุนชุมชน พบว่า ในเขตเทศบาลตำบลบัวขาวมีการส่งเสริมและจัดตั้งกองทุนชุมชนเพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชน โดยสามารถจำแนกประเภทของกองทุนชุมชนได้ 3 ประเภท คือ 1) กองทุนเงินหมุนเวียน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต 2) กองทุนสวัสดิการ ได้แก่ กลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้าน กองทุนสวัสดิการชุมชน และกลุ่มโรงสีข้าวชุมชนพอเพียง 3) กองทุนส่งเสริมอาชีพ ได้แก่ กลุ่มกรอรูปวิทยศาสตร์ กลุ่มน้ำดื่มชุมชน กลุ่มขนมนางเล็ก และกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ ซึ่งทุกกองทุนจะมีองค์ประกอบที่เหมือนกัน 4 ด้าน คือ มีการบริหารจัดการกลุ่มในรูปแบบของคณะกรรมการ มีกฎระเบียบ/ข้อบังคับ มีสมาชิกซึ่งมาจากคนในชุมชนและมีเงินกองทุน สำหรับสิ่งๆที่เหมือนกันทั้ง 4 ด้านนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการก่อเกิดองค์กร ภาคประชาชน และเมื่อพิจารณาความแตกต่างของกองทุนชุมชน พบว่า มีส่วนที่แตกต่างกัน 3 ด้าน คือ 1) วัตถุประสงค์การจัดตั้งกองทุน 2) ได้รับสนับสนุนการดำเนินงานจากหน่วยงานที่แตกต่างกัน และ 3) การดำเนินกิจกรรมของกองทุน

5.1.2 กระบวนการและรูปแบบบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล

จากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ได้พยายามสร้างกระบวนการเรียนรู้ไปสู่การบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล สรุปได้ว่า หากจะมีการผลักดันให้เกิดการบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนในระดับตำบล ควรมีการดำเนินการตามขั้นตอน 8 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การพิจารณาคัดเลือกพื้นที่นำร่องและกองทุนชุมชนที่สนใจและมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมบูรณาการ 2) จัดเวทีสร้างความรู้ความเข้าใจในระดับชุมชน 3) คัดเลือกคณะทำงาน ร่วมกันกำหนดแผนการดำเนินงาน และอาจจะจัดให้มีการศึกษาดูงานกองทุนสวัสดิการชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ 4) สำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานชุมชน กองทุนชุมชน ทูทางสังคมในพื้นที่ 5) จัดทำแผนบูรณาการร่วมกันที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการ เช่น การปรับปรุง/แก้ไขระเบียบของกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล ระเบียบกองทุนชุมชนให้มีความสอดคล้องกัน การจัดเวทีประชาคมเกี่ยวกับระเบียบที่ได้ปรับปรุง/แก้ไข ร่วมกันระหว่างสมาชิกและคนในชุมชน และดำเนินการแต่งตั้งหรือคัดเลือกคณะทำงานติดตามประเมินผล 6) ปฏิบัติตามแผนบูรณาการ 7) คณะทำงานติดตามประเมินผลตามแผนบูรณาการ และสรุปผลการดำเนินงาน 8) จัดเวทีสรุปผลการดำเนินการติดตามประเมินผล และการถอดบทเรียนองค์ความรู้ นำสู่การแก้ไขแผนการบูรณาการครั้งต่อไป

สำหรับรูปแบบบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบลที่มีความเหมาะสมและเป็นไปได้คือรูปแบบการเชื่อมโยงประสานกันเป็นเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล ซึ่งเป็นเครือข่ายเน้นการช่วยเหลือ ร่วมมือกันในการทำกิจกรรม เรียกว่าเครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area Network) เป็นการเชื่อมโยงกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มีกิจกรรมหลากหลายต่างประเภทกัน เครือข่ายดังกล่าวจะสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความต่อเนื่อง ควรมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ 1) กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลบัวขาว เป็นเจ้าภาพหลักในการขับเคลื่อนเครือข่าย และเป็นที่ตั้งศูนย์ประสานงานมีหน้าที่คอยสนับสนุน อำนวยความสะดวก ด้านต่าง ๆ ให้กับสมาชิกเครือข่าย 2) มีหน่วยงานที่ปรึกษา ได้แก่ สำนักงานเทศบาลตำบลบัวขาว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้เรื่องกองทุนชุมชน มีหน้าที่ให้คำปรึกษา แนะนำแก่เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนทั้งด้านวิชาการ และงบประมาณ เป็นต้น 3) มีคณะกรรมการบริหารเครือข่ายที่มาจากตัวแทนกองทุนชุมชนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่าย 4) มีระเบียบ/ข้อบังคับ หรือกติกาเครือข่าย 5) กำหนดแผนงาน/โครงการป้องกัน แก้ไขปัญหา และพัฒนาด้านสังคมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง (แผนบูรณาการด้านสังคม) โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน นำสู่ชุมชนเข้มแข็ง 6) ระดมเงินหรือทรัพยากรที่จำเป็นจากกองทุนชุมชนที่เป็นสมาชิกเครือข่ายตามศักยภาพแต่ละกองทุน สำหรับดำเนินกิจกรรมตามแผนงานที่กำหนด/กิจกรรมสาธารณประโยชน์ในชุมชน

5.1.3 แนวทางในการพัฒนารูปแบบบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบลอย่างยั่งยืน

ผู้ร่วมวิจัยได้ข้อสรุปร่วมกันว่า แนวทางในการพัฒนารูปแบบบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบลอย่างยั่งยืน ควรบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มีสมาชิกดำเนินกิจกรรมประเภทเดียวกันมารวมตัวกัน ประสานงานช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เน้นการทำงานด้านความคิด เปิดโอกาสให้ผู้แทนกองทุนสวัสดิการชุมชนได้แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประสบการณ์ของตนเองกับคนอื่น ร่วมกันค้นหาปัญหาอุปสรรค ตลอดจนแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งให้กับกองทุนการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายตามรูปแบบนี้จะเป็นการดำเนินการในแนวราบ ควรเน้นการบูรณาการกองทุนให้เป็นเครือข่ายกันในละแวกใกล้เคียงกันก่อน เมื่อความร่วมมือได้ผลก็ขยายเครือข่ายให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น จนเป็นเครือข่ายที่มีสมาชิกมาจากเขตพื้นที่ที่แตกต่างกัน เช่น สมาชิกมาจากต่างตำบล ต่างอำเภอ เป็นต้น ซึ่งเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล ผู้ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด ควรมีคณะกรรมการบริหารเครือข่ายระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ดังนี้

กรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล ประกอบด้วย ผู้แทนคณะกรรมการที่มาจากผู้แทนสมาชิกหรือคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับหมู่บ้านในเขตพื้นที่การปกครอง

ส่วนท้องถิ่นนั้น ๆ ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน ๆ ละ 2 คน หรือขึ้นอยู่กับความเห็นของสมาชิกหรือความเหมาะสมในแต่ละหมู่บ้าน

คณะกรรมการเครือข่ายระดับอำเภอ ประกอบด้วย ผู้แทนจากคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบลที่คัดเลือกกันมาหรือมาจากประธานและรองประธาน ตำบลละ 2 คน ทั้งนี้ จำนวนคณะกรรมการขึ้นอยู่กับจำนวนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

คณะกรรมการเครือข่ายระดับจังหวัด ประกอบด้วยผู้แทนคณะกรรมการเครือข่ายระดับอำเภอที่คัดเลือกกันมาหรือมาจากประธานและรองประธานเครือข่ายระดับอำเภอ ๆ ละ 2 คน

คณะกรรมการทุกระดับต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการกำหนดระเบียบ/ข้อบังคับ/บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการเครือข่าย มีการประชุมร่วมกันอย่างน้อย 2 เดือนต่อครั้ง มีการกำหนดแผนงาน/โครงการร่วมกันและต่อเนื่อง มีการบูรณาการความร่วมมือในด้านการเงิน บุคลากรและทรัพยากรต่าง ๆ จากทุกกองทุนเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผน มีการสรุปบทเรียน/ถอดบทเรียน กำหนดแผนงานครั้งต่อไป

ที่ปรึกษาของเครือข่ายควรประกอบด้วย คณะกรรมการสนับสนุนการขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์ คณะทำงานสนับสนุนการขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนระดับพื้นที่ในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) โดยควรให้สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นศูนย์ประสานงาน และเป็นที่ปรึกษาเครือข่าย เนื่องจากเป็นหน่วยงานราชการระดับจังหวัดที่ทำงานด้านการพัฒนาสังคมและเป็นเจ้าภาพหลักในการขับเคลื่อนงานด้านสวัสดิการชุมชน

ผู้ร่วมวิจัยมีข้อค้นพบเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการขับเคลื่อนเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนว่า ในอดีต เมื่อมีการมอบหมายให้กองทุนใดกองทุนหนึ่งเป็นศูนย์กลางการประสานงานเครือข่ายหรือเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน จะไม่สามารถปฏิบัติงานได้เต็มประสิทธิภาพเนื่องจากคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากสมาชิก ส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน หรือบุคคลสำคัญที่ชาวบ้านนับถือ บุคคลเหล่านี้จะมีภารกิจหลายอย่างในชุมชน (สวมหมวกหลายใบ) เช่น อาสาสมัครต่าง ๆ คณะกรรมการกลุ่ม คณะกรรมการกองทุนชุมชน เป็นต้น จึงไม่สามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น เจ้าภาพหลักในการขับเคลื่อนจึงจำเป็นต้องเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจงานด้านการพัฒนาสังคมและชุมชนซึ่งมีหน้าที่ในการดูแล กำกับ ติดตามและอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้กับเครือข่าย เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐ มีศักยภาพทั้งในด้านบุคลากร งบประมาณ ความรู้ และการประสานงาน การเชื่อมโยงกองทุนสวัสดิการชุมชนที่เข้าร่วมเป็นเครือข่าย โดยมีเงื่อนไขในการให้ความอิสระด้านการบริหารจัดการเครือข่ายกับคณะกรรมการเครือข่าย และทุกกองทุนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก

เครือข่าย สมาชิกเครือข่ายสามารถดำเนินงานได้ตามแผนงานของกลุ่ม แต่ต้องมีการติดต่อสื่อสารกันระหว่างกองทุนสวัสดิการชุมชน หนุนช่วยซึ่งกันและกันจึงจะมีความเป็นเครือข่ายที่ยืดหยุ่นกัน

5.2 การอภิปรายผล

5.2.1 กระบวนการและรูปแบบบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล

จากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ผู้วิจัยได้เรียนรู้ร่วมกับคณะร่วมวิจัย จนสามารถสังเคราะห์กระบวนการและขั้นตอนที่จะนำไปสู่การบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล 8 ขั้นตอนนั้น เป็นการประยุกต์จากทฤษฎีระบบ (System Theory) และกระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นกรอบในการกำหนดขั้นตอนการดำเนินการ โดยขั้นตอนที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้นนี้เป็นเพียงแนวทางที่จะนำไปสู่ความสามารถในการบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนในระดับตำบลเท่านั้น หากจะมีการนำขั้นตอนดังกล่าวไปปฏิบัติในพื้นที่ตำบล ก็สามารถปรับใช้ให้มีความสอดคล้องและเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ได้ แต่ควรอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดของทฤษฎีระบบ และกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สำหรับแนวคิดของรูปแบบบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชน มีฐานคิดที่เกิดจากความหลากหลายและความแตกต่างของกองทุนชุมชนที่มุ่งสร้างสวัสดิการในแต่ละเรื่องแก่สมาชิก เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นต้น ซึ่งกองทุนชุมชนทุกกองทุนล้วนแล้วแต่มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการภาคประชาชน จึงสามารถเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า “กองทุนสวัสดิการชุมชน” โดยมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามกิจกรรมและวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกองทุน เนื่องจากสวัสดิการชุมชนคือกิจกรรมทุกเรื่องราวที่คนในชุมชนคิดค้น และเป็นผู้ดำเนินการโดยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรพัฒนาต่าง ๆ หรือเกิดจากการรวมตัวกันเองของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการรวมตัวกันเป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อเป็นทุนใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มแปรรูปการเกษตร กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น สอดคล้องกับแนวคิดของ “สวัสดิการชุมชน” ที่กล่าวว่า สวัสดิการชุมชนเป็นการสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่จะทำให้คนในชุมชนดีขึ้น อาจอยู่ในรูปสิ่งของ เงินทอง น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย ผลของการจัดสวัสดิการชุมชนที่สำคัญ คือ ก่อให้เกิดรายได้ ลดรายจ่าย เกิดความสามัคคีมิตรไมตรีที่ดีขึ้นของคนในชุมชน รู้สึกมั่นคง ภาคภูมิใจ อยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและมี

ความสุข (เอกสารประกอบการสัมมนาสวัสดิการชุมชนพึ่งตนเอง. ม.ป.ป. : 80) สิ่งที่พบเห็นได้ในชุมชนคือกองทุนชุมชนแต่ละกองทุนจะมีวัตถุประสงค์ เป้าหมายการจัดตั้ง การดำเนินกิจกรรมของกองทุน หน่วยงานสนับสนุนแตกต่างกัน แต่ทุกกองทุนจะมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ เงินทุนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานทั้งที่มาจากสมทบของสมาชิก ตลอดจนจำนวนเงินที่หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรต่าง ๆ ได้สนับสนุนการดำเนินงานแก่กองทุน สิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อกองทุนได้จัดตั้งและดำเนินกิจกรรมตามระเบียบคือ บางกองทุนมีความเคลื่อนไหวสม่ำเสมอ แต่บางกองทุนมีความเคลื่อนไหวชะงักบ้างจนถึงขั้นหยุดการดำเนินงานไปโดยปริยายหรือที่เรียกว่า “ความล้มเหลวในการจัดตั้ง” โดยไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกและคนในชุมชน การที่กองทุนแต่ละกองทุนมีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องหรือเกิดความล้มเหลว อาจจะมีสาเหตุมาจากระบบการบริหารจัดการและความเข้มแข็งของคณะกรรมการ บางกองทุนมีผลงานที่ประสบความสำเร็จจนสร้างความเชื่อมั่นให้กับคนในชุมชน แต่บางกองทุนกลับมีระบบการบริหารจัดการที่ไม่ดี มีปัญหาเรื่องหนี้สินเรื่องร้องและการค้างชำระหนี้ของสมาชิก การที่จะสามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคให้กับกองทุนในชุมชนคือการที่เปิดโอกาสให้กองทุนในชุมชนได้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผนและร่วมกันเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่กองทุนเพิ่มขึ้น โดยเครื่องมือที่สำคัญที่จะทำให้ทุกกองทุนได้มีโอกาสเชื่อมประสานการทำงานกันได้ คือ “การบูรณาการ”

ดังนั้นจากผลการศึกษา พบว่า รูปแบบบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล ที่มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ คือ การบูรณาการในลักษณะการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล ที่เป็นเครือข่ายเน้นการช่วยเหลือ ร่วมมือกันในการทำกิจกรรม เครือข่ายดังกล่าวจะสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความต่อเนื่อง ควรมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ 1) ให้กองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล เป็นเจ้าภาพหลักในการขับเคลื่อนเครือข่ายและเป็นสถานที่ตั้งศูนย์ประสานงานเครือข่าย 2) มีคณะกรรมการเครือข่าย 3) ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เป็นที่ปรึกษา 4) การกำหนดระเบียบ/ข้อบังคับ และวัตถุประสงค์การจัดตั้งเครือข่ายร่วมกัน 5) มีการกำหนดแผนงานร่วมกันในการดำเนินงานที่เกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไขปัญหาและพัฒนาด้านสังคมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง (แผนบูรณาการด้านสังคมระดับชุมชน) โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน 6) การระดมทรัพยากรสำหรับใช้ในการดำเนินกิจกรรมจากสมาชิกเครือข่ายตามศักยภาพของแต่ละกองทุน สอดคล้องกับ จตุรงค์ บุญรัตนสุนทร (2554) กล่าวว่า การบูรณาการมีลักษณะเหมือนการเชื่อมโยงและประสาน เป็นเหมือนการที่แต่ละสิ่งต่างทำหน้าที่ของตนภายใต้เป้าหมายเดียวกัน แม้จะมีความแตกต่างกันแต่เป็นไปได้อย่างสอดคล้องในจังหวะ เวลา หรือท่วงทำนองที่เหมาะสม ไม่ขัดแย้งกัน เปรียบได้กับการขับร้องเพลงประสานเสียงซึ่งนักร้องแต่ละคนต่างร้องด้วยเสียงสูงต่ำแตกต่างกัน การประสานเสียงอย่างเหมาะสมจะทำให้เพลงนั้นไพเราะขึ้นมากกว่าต่างคนต่างร้อง

ตามเสียงของตน ซึ่งลักษณะเด่นของเครือข่ายหมู่บ้าน ตำบล คือ กองทุนในชุมชนมีความเป็นอิสระต่อกัน แต่มีความสัมพันธ์กันทั้งในแนวดิ่ง (หมู่บ้าน ตำบล) และแนวราบ (ระหว่างกองทุนกับกองทุน) การเชื่อมโยงดังกล่าวยังเปิดโอกาสให้แต่ละกองทุนตอบสนองความต้องการของสมาชิกที่มีจำนวนจำกัดได้ สามารถขยายการบริการ ได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง สอดคล้องกับงานวิจัยของดิเรก ธรรมฤทธิ์ (2551) พบว่า แนวทางในการบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล คือ

- 1) การบูรณาการในลักษณะเครือข่าย เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย เป็นการเปิดโอกาสให้แต่ละกองทุนตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกที่มีจำนวนจำกัดได้ ทำให้สามารถขยายการบริการออกไปได้อย่างทั่วถึงยิ่งขึ้นและมีลักษณะยืดหยุ่นมากกว่าองค์กร
- 2) มีคณะกรรมการบริหารในระดับตำบล ซึ่งเป็นตัวแทนของกองทุนชุมชนจากระดับหมู่บ้าน ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างกองทุนต่าง ๆ ในตำบล ธรรมนูญ ระดมทุนสวัสดิการชุมชน สนับสนุนกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการชุมชนในระดับตำบล มีระเบียบรองรับในการบริหารกองทุน มีการสำรวจจัดเก็บข้อมูลให้มีการจัดทำฐานข้อมูลกลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาสทั้งตำบลให้ครอบคลุมทั่วถึงไม่ให้เกิดการซ้ำซ้อนพร้อมจัดประเภทและเรียงลำดับความสำคัญเร่งด่วนในการให้ความช่วยเหลือ ให้ทันต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

5.2.2 แนวทางการพัฒนารูปแบบบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบลอย่างยั่งยืน

จากบทสรุปของผู้ศึกษาและคณะที่ร่วมการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนารูปแบบบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล ที่มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ คือ เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด มีการเชื่อมโยงกันในลักษณะเครือข่ายกิจกรรม (Issue Network) นั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ สนธยา บุญศรี (2550) กล่าวว่า เครือข่ายกิจกรรมเป็นเครือข่ายที่มีสมาชิกดำเนินกิจกรรมประเภทเดียวกันมารวมตัวกัน ประสานงานช่วยเหลือเกื้อกูลให้ความร่วมมือ การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายตามรูปแบบนี้จะเป็นการดำเนินการในแนวราบในระยะแรกสมาชิกที่รวมกันจะอยู่ในละแวกใกล้เคียงกันก่อน เมื่อความร่วมมือได้ผลก็ขยายให้กว้างมากยิ่งขึ้น ซึ่งขณะนี้ได้เกิดเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับอำเภอขึ้นแล้วในพื้นที่อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ มีชื่อว่า “เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนอำเภอขามเฒ่า” มีคณะทำงานเครือข่าย 20 คน มีสมาชิกประกอบด้วยผู้แทนกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบลจำนวน 10 กองทุน ๆ ละ 2 คน ได้แก่ 1) กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลขามเฒ่า 2) กองทุนสวัสดิการชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลขามเฒ่า 3) กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลโคกศรี 4) กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลอิฐ 5) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนาดี 6) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหัวงัว 7) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลคลองขาม 8) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองอิเฒ่า 9) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลเขาพระนอน 10) กองทุน

สวัสดิการและบริการวันละ 1 บาท ชุมชนตำบลหนองตอกเป็น แต่เครือข่ายดังกล่าว ยังขาด การกำหนดวัตถุประสงค์ ระเบียบ ข้อบังคับ แผนงาน/โครงการร่วมกัน ซึ่งขณะทำงานเครือข่าย จะต้องร่วมกันร่างระเบียบ ข้อบังคับของเครือข่าย และประชาสัมพันธ์ร่างระเบียบใหม่ที่ได้ นำไป ปรึกษากับสมาชิกกองทุนของตนเองและการจัดทำแผนงานร่วมกันต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐควรสนับสนุนนโยบายการจัดสวัสดิการชุมชนในระยะยาว พร้อมกับสนับสนุน เงินสมทบกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบลในหลักเกณฑ์ 1:1:1 ตามโครงการสนับสนุนการจัด สวัสดิการชุมชน ที่รัฐได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2553 โดยมีคณะกรรมการส่งเสริม การพัฒนาการจัดสวัสดิการชุมชน เป็นกลไกการดำเนินงานระดับชาติ มีนายกรัฐมนตรีหรือรอง นายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมายเป็นประธาน และตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2553 เรื่อง แนวทางให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสมทบงบประมาณแก่กองทุนสวัสดิการชุมชน คณะรัฐมนตรีมีมติ ดังนี้ 1) อปท. ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหาร ส่วนตำบล (อบต.) กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา สามารถจัดตั้งงบประมาณสนับสนุน การดำเนินงานและสมทบกองทุนสวัสดิการชุมชนซึ่งเป็นภารกิจของ อปท. ในการสนับสนุน กิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนที่มีเป้าหมาย เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งการสมทบงบประมาณ โดย อปท. แก่กองทุนฯ เป็นการยึดหลักความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา โดยประชาชนออม 1 ส่วน อปท. สมทบงบประมาณ 1 ส่วน และรัฐบาล 1 ส่วน

2. รัฐไม่ควรส่งเสริม สนับสนุนให้มีการจัดตั้งกองทุนใหม่ ๆ ขึ้นภายในชุมชน เพื่อรองรับ งบประมาณจากรัฐเท่านั้นซึ่งไม่มีความยั่งยืน แต่ควรสนับสนุนกองทุนที่มีอยู่แล้วให้เข้มแข็งและมี การรวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกระดับ เพื่อให้เกิดการรวมพลังด้านสวัสดิการของชาวบ้าน

3. รัฐควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนความรู้ทางวิชาการ งบประมาณและทรัพยากร ที่เกี่ยวข้องในการผลักดันให้เกิดการบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชน และการพัฒนาระบบ ฐานข้อมูลการบริหารจัดการด้านข้อมูลสมาชิก การเงิน และสวัสดิการต่าง ๆ ให้กับกองทุน สวัสดิการชุมชนระดับตำบล เพื่อใช้ในการปฏิบัติงานเป็นการลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน สามารถ จัดเก็บข้อมูลให้เป็นปัจจุบันและอย่างเป็นระบบ

5.3.2 ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

1. หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ควรบูรณาการแผนงาน/โครงการที่แต่ละหน่วยงานดำเนินการในพื้นที่หรือกลุ่มเป้าหมายเดียวกัน เพื่อลดความซ้ำซ้อนในการส่งเสริม สนับสนุนความรู้ทางวิชาการ งบประมาณ และทรัพยากรที่เกี่ยวข้องในการผลักดันให้เกิดการบูรณาการกับกองทุนสวัสดิการชุมชน โดยเน้นการปลูกจิตสำนึก สร้างความตระหนัก หนุนเสริมการมีส่วนร่วม เน้นกระบวนการการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเข้าร่วมบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน

2. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ควรจัดฝึกอบรมเสริมสร้างทักษะความรู้เกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน การบูรณาการ การสร้างเครือข่าย ให้กับเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาสังคม/ชุมชน ทั้งในระดับท้องถิ่น ท้องที่ อำเภอ และจังหวัดอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะผู้นำชุมชน แกนนำ/อาสาสมัครในชุมชน คณะกรรมการกองทุนชุมชน นักพัฒนาชุมชน สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด เพื่อให้ทราบถึงเป้าหมาย บทบาทหน้าที่ กระบวนการคิดและกระบวนการเรียนรู้ การแก้ไขปัญหา การจัดทำแผนปฏิบัติการเชิงบูรณาการ รวมถึงเทคนิคในการส่งเสริม สนับสนุนการบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนให้เป็นรูปธรรมมีความยั่งยืน

3. สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดกาฬสินธุ์ ควรมีการจัดสรุปบทเรียนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ให้การสนับสนุนกองทุนสวัสดิการชุมชน มุ่งสู่การบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนที่หลากหลายในหมู่บ้าน และตำบล โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางและจัดการเอง เป็นการเตรียมความพร้อมสู่สวัสดิการสังคม ถ้วนหน้า เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนเป็นเพียงผู้สนับสนุน กระตุ้น หนุนเสริมความรู้ทางวิชาการ แสวงหาแหล่งทุนสนับสนุนในการดำเนินงาน พร้อมกับการสร้างความตระหนักให้ชุมชนมีการจัดสวัสดิการที่ไม่เน้นเรื่องเงินหรือวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่เน้นให้เห็นความสำคัญถึงสวัสดิการที่ไม่เป็นตัวแทนด้วย เช่น สวัสดิการทางด้านทุนทางสังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ

4. สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดกาฬสินธุ์ และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ควรนำรูปแบบการบูรณาการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนที่เป็นผลจากการวิจัยไปขยายผลสู่การปฏิบัติให้เกิดเป็นรูปธรรมในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ

พร้อมกับการเสริมทักษะในการบริหารเชิงบูรณาการให้กับผู้นำชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบูรณาการอย่างชัดเจน

5. สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดกาฬสินธุ์ และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ควรร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดการศึกษาชุมชนและจัดเวทีประชาคมในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ก่อนดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลที่สำคัญของชุมชนและจัดเวทีประชาคมร่วมกันจากหลายภาคส่วน เช่น ผู้นำชุมชน คณะกรรมการกองทุนชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันหารือแนวทางในการดำเนินการเกี่ยวกับการบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชน ตามศักยภาพความพร้อมของชุมชน ซึ่งจะมีความยืดหยุ่นมากกว่าการนำเอาหลักเกณฑ์การบูรณาการจากภายนอกเข้าไปปฏิบัติในชุมชน มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน เพราะชุมชนแต่ละแห่งจะมีศักยภาพและวิถีชุมชนแตกต่างกัน

6. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ควรจัดสรรงบประมาณสมทบกองทุนสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ตามศักยภาพของ อปท. ที่ได้บัญญัติบทบาทหน้าที่ไว้ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550 และตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2553 เรื่องแนวทางให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสมทบงบประมาณแก่กองทุนสวัสดิการชุมชนโดยการยึดหลักความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา โดยประชาชน ออม 1 ส่วน อปท. สมทบงบประมาณ 1 ส่วน และรัฐบาลอีก 1 ส่วน โดย อปท. พิจารณาสมทบงบประมาณได้ตามฐานะการคลังของแต่ละ อปท. รวมทั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ก็สามารถสนับสนุนงบประมาณให้กับเทศบาล อบต. เพื่อการสมทบงบประมาณแก่กองทุนสวัสดิการชุมชนได้ โดยปฏิบัติตามระเบียบ หนังสือสั่งการ ตามประกาศคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่ อปท. ที่เกี่ยวข้อง

5.3.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อจำกัดเรื่องเวลาและงบประมาณ จึงไม่สามารถทำการวิจัยให้ครอบคลุมหรือทำวิจัยในลักษณะของการเปรียบเทียบพื้นที่ระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบทได้ ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการวิจัยเชิงเปรียบเทียบรูปแบบบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบลระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำไปประยุกต์ใช้ในการบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนทั้ง 2 พื้นที่ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ควรมีการวิจัยเพื่อแสวงหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบสวัสดิการชุมชนให้มีความหลากหลาย หรือพัฒนาเรื่องสวัสดิการชุมชนไปสู่งานพัฒนาอื่นที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจของคนในชุมชน สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน

3. ควรมีการศึกษาบทบาทของผู้นำและปัจจัยที่มีผลต่อการบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล อำเภอ เพื่อทราบถึงปัญหาอุปสรรค ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบูรณาการ และนำไปปรับปรุงบทบาทของผู้นำ และปัจจัยในการส่งเสริมและพัฒนารูปแบบการบูรณาการที่เหมาะสมต่อไป

